

Глава 3

Йога діяльності Карма-йога

3.1

अर्जुन उवाच
ज्यायसी चेत्कर्मणस्ते मता बुद्धिर्जनार्दन ।
तत्किं कर्मणि घोरे मां नियोजयसि केशव ॥ १ ॥

арджуна увāча
джйāйасі чет кармаṇас те, матā буддгір джанāрдана
тат кім кармаṇі ггоре māм, нійоджайасі кешāва

арджунах.— Арджуно; увāча — сказав; джйāйасі — краще; чет — якщо; кармаṇах.— шлях діяльності; те — на Твою; матā — думку; буддгіх.— шлях просвітленого розуму, спрямований на пізнання душі та Бога, розпізнавання духу та матерії; джанāрдана — о Джанāрдано; тат — тоді; кім — чому; кармаṇі — до такої битви; ггоре — жахливе; māм — мене; ні-йоджайасі — залучаєш; кешāва — о Кешāво.

Арджуна запитав:

О Джанардано! О Кешаво! Якщо Ти визнаєш шлях просвітлення розуму кращим від шляху діяльності, чому заохочуєш мене змагатися у цій жахливій битві?

3.2

व्यामिश्रेणेव वाक्येन बुद्धिं मोहयसीव मे ।
तदेकं वद निश्चित्य येन श्रेयोऽहमाप्नुयाम् ॥ २ ॥
вйāмішрēнева вāкйєна, буддгім мохайасіва ме
тад екаṁ вада нішчітіа, йєна шрєйо 'хам āпнуйāм

вйāмішрēна — двозначні; іва — звісно; вāкйєна — словами; буддгім — розум; мохайасі — ти збиваєш з пантелику; іва — звісно; ме — мій; тат — тому; екам — щось одне; вада — скажи; нішчітіа — безперечно; йєна — завдяки чому; шрєйах.— благо; ахам — я; āпнуйāм — набуду.

Твої слова збивають мене з пантелику, вони видаються мені суперечливими. Прошу, скажи-но, який шлях буде для мене найсприятливішим?

3.3

श्रीभगवानुवाच

लोकेऽस्मिन्द्विविधा निष्ठा पुरा प्रोक्ता मयानघ ।

ज्ञानयोगेन सांख्यानं कर्मयोगेन योगिनाम् ॥ ३ ॥

श्री-бгагавāн увāча

локе 'смін дві-відгā нīштхā, пурā проктā майāнагга

джñāна-йогена сāнкхйāнāм, карма-йогена йогінāм

श्री बगवāन — Всевишний; увāча — сказав; локе — у світі; асмін — цьому; дві-відгā — два види; нīштхā — тверде переконання; пурā — раніше; проктā — вже казав; майā — Я; анагга — безгрішний Арджуно; джñāна-йогена — шлях філософських роздумів; сāнкхйāнāм — для мислителів, схильних до роздумів про відмінність духу від матерії; карма-йогена — шлях безкорисливої діяльності; йогінāм — для карма-йогів.

Всевишній відповів:

Безгрішний Арджуно, Я вже розповів тобі про два шляхи духовного вдосконалення: гйāна-йоги обирають шлях філософського пізнання духу та матерії, карма-йоги ж йдуть шляхом безкорисливої діяльності.

3.4

न कर्मणामनारम्भान्नेष्कर्म्य पुरुषोऽश्नुते ।

न च सन्न्यसनादेव सिद्धिं समधिगच्छति ॥ ४ ॥

на кармаṇāм анāрамбгāн, наішкармйāм пурушо 'шñуте

на ча саннйасанāд ева, сіддгім самадгігаччхаті

на — не; кармаṇāм — від обов'язків; ан-āрамбгāt — відмовившись; наіш-кармйāм — від карми; пурушах — людина; ашñуте — отримує; на — не; ча — також; сан-нйасанāt — відреченням; ева — лише; сіддгім — досконалості; сам-адгі-гаччхаті — досягає.

Відмовляючись виконувати свої обов'язки, людина не перестає отримувати наслідки своєї діяльності. Воістину, суто зреченість не веде до довершеності.

3.5

न हि कश्चित्क्षणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत् ।
कार्यते ह्यवशः कर्म सर्वः प्रकृतिजैर्गुणैः ॥ ५ ॥

*на хі кашчіт кшаṇам апі, джāту тіштхатй акармакрт
kāṛйате хй авашāх карма, сарвах пракрті-джаір гуṇаіх.*

на — не; хі — адже; кашчіт — ніхто; кшаṇам — на мить; апі — навіть; джāту — ніколи; тіштхаті — залишитися; акарма-крт — бездіяльним; kāṛйате — задіяні; хі — без сумніву; а-вашāх — примусово; карма — в діяльність; сарвах — всі; пракрті-джаіх — породжені матеріальною природою; гуṇаіх — три стани матерії.

Жодному не уникнути діяльності бодай на мить. Матеріальну енергію утворюють три *гуни* (стани матерії), за допомогою яких вона змушує усіх діяти.

3.6

कर्मेन्द्रियाणि संयम्य य आस्ते मनसा स्मरन् ।
इन्द्रियार्थान्विमूढात्मा मिथ्याचारः स उच्यते ॥ ६ ॥

*кармендрійāні самйамйа, йа āсте манасā смаран
індрійāртхāн вімūdгāтмā, мітхйāчāрах са учйате*

карма-індрійāні — органи дій (руки, ноги та решта); самйамйа — приборкуючи; йах — той, хто; āсте — продовжує; манасā — в умі; смаран — пам'ятати; індрійа-артхāн — об'єкти чуттів; ві-мūdдга-ātмā — повний дурень; мітхйā-чāрах — лицемір; сах — він; учйате — знаний як.

Дурна справа стримувати свої почуття ззовні, та подумки марити об'єктами своїх бажань. Людину, яка так робить слід вважати лицеміром.

3.7

यस्त्विन्द्रियाणि मनसा नियम्यारभतेऽर्जुन ।
कर्मेन्द्रियैः कर्मयोगमसक्तः स विशिष्यते ॥ ७ ॥

*йас тв індрійāні манасā, нійамйāрабгате 'рджуна
кармендрійаіх карма-йогам, асактах са вішішйате*

йах. — той, хто; ту — але; індрійāні — чуття; манасā — ум; нійамйа — контролюючи; āрабгате — починає залучати їх; арджуна — Арджуно; карма-індрійаіх. — органи чуттів; карма-йогам — до безкорисної діяльності; а-сактах. — без прив'язаності; сах. — він; ві-шішйате — гораздо вище.

Тому, Арджуно, аніж намагатися бути таким лицемірним аскетом, краще жити світським життям, в якому ум і почуття контролюються за допомогою залучення їх до безкорисливої діяльності.

3.8

नियतं कुरु कर्म त्वं कर्म ज्यायो ह्यकर्मणः ।

शरीरयात्रापि च ते न प्रसिद्ध्येदकर्मणः ॥ ८ ॥

*нійатам куру карма твам, карма джйāйо хй акармаṇах.
шāрīра-йāтрāпі ча те, на прасіддгйед акармаṇах.*

нійатам — настанова; куру — виконуй; карма — обов'язки; твам — ти; карма — діяльність; джйāйах. — краще; хі — оскільки; а-кармаṇах. — бездіяльність; шāрīра — тіла; йāтрā — підтримка; апі — навіть; ча — також; те — твого; на пра-сіддгйет — неможливо; а-кармаṇах. — за припинення діяльності.

Виконуй свої прямі обов'язки, бо це краще за бездіяльність. Адже навіть підтримка фізичного тіла потребує зусиль.

3.9

यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्र लोकोऽयं कर्मबन्धनः ।

तदर्थं कर्म कौन्तेय मुक्तसङ्गः समाचर ॥ ९ ॥

*йаджñāртхāt кармаṇо 'нійатра, локо 'йам карма-бандганах.
тад-артхам карма каунтейа, мукта-сангах самāчара*

йаджñа-артхāt — в якості йаджñи, жертви Господу; кармаṇах. — будь-яка діяльність; анійатра — окрім; локах. — у світі; айам — цьому; карма-бандганах. — поневолює кармою; тат-артхам — у настрої офірування Всевишньому; карма — обов'язок; каунтейа

— Арджуно, сину Кунті; мукта — позбувшись; санґах — прихильностей; сам-ā-чара — виконуй.

Безкорисливі справи, які подумки присвячують Всевишньому, звуться офіруванням, *яг'єю*. Будь-яка інша діяльність, Арджуно, поневолює у світі безперервних народжень і смертей. Виконуй свої обов'язки в настрої такої офірності Господу та не шукай втіхи від їх наслідків!

3.10

सहयज्ञाः प्रजाः सृष्ट्वा पुरोवाच प्रजापतिः ।
अनेन प्रसविष्यध्वमेष वोऽस्त्विष्टकामधुक् ॥ १० ॥

*саха-йаджн̄āх праджāх ср̄шт̄вā, пуровāча праджāпатіх.
анена прасавішйадгвам, еша во 'ств ішта-кāма-дгук*

саха-йаджн̄āх — разом з *йаджн̄ою*, офірою Господу; *праджāх* — нащадків; *ср̄шт̄вā* — яких Я створив; *пурā* — на початку віків; *увāча* — сказав; *праджā-патіх* — прабатько Брахмā; *анена* — завдяки цьому; *пра-савішйадгвам* — процвітайте; *ешах* — ця жертвовність; *вах* — ваша; *асту* — нехай; *ішта* — здійсних; *кāма-дгук* — все бажане.

На початку віків Брахма породив усіх живих істот разом із принципом жертвування, сказавши: «Підносьте дари та процвітайте. Нехай ця *яг'я* здійснює всі ваші бажання».

3.11

देवान्भावयतातेन ते देवा भावयन्तु वः ।
परस्परं भावयन्तः श्रेयः परमवाप्स्यथ ॥ ११ ॥

*девāн бгāвайатāнена, те девā бгāвайанту вах.
параспарам бгāвайантах, шр̄ейах парам авāпсйатха*

девāн — божеств; *бгāвайата* — уласкавлюйте; *анена* — цією *йаджн̄ою*, жервуванням Господу; *те* — ті; *девāх* — боги; *бгāвайанту* — обдарують усім; *вах* — вас; *парас-парам* — один одного; *бгāвайантах* — уласкавлюючи; *шр̄ейах* — благо; *парам* — найвище; *авāпсйатха* — ви отримуєте.

«Уласкавлюйте божеств *яг'єю*, і вони, задоволені, обдарують вас усім бажаним. Так ви отримуєте мир і добробут».

3.12

इष्टान्भोगान्हि वो देवा दास्यन्ते यज्ञभाविताः ।

तैर्दत्तानप्रदायैभ्यो यो भुङ्क्ते स्तेन एव सः ॥ १२ ॥

*ішті́ан бгогáн хі во девā, дāсйанте йаджñа-бгāвітāх.
таі́р даттāн апрадāйаі́бгйо, йо бгункте стена ева сах.*

ішті́ан бгогáн — все бажане; хи — поцьому; вах — вам; девāх — боги; дāсйанте — дарують; йаджñа — жертвоприношеннями; бгāвитāх — удовлетворенние; таих — етими; даттāн — благами; а-пра-дāйа — без подношень; ебгйах — богам; йах — тот, хто; бгункте — наслаждається; стенах — вор; ева — несомненно; сах — он.

Боги, яких втішили дарами, здійснюють бажання своїх шанувальників. А хто насолоджується усім, що його оточує, і не пропонує дарунків богам, той, без сумніву, злодій.

3.13

यज्ञशिष्टाशिनः सन्तो मुच्यन्ते सर्वकिल्बिषैः ।

भुञ्जते ते त्वघं पापा ये पचन्त्यात्मकारणात् ॥ १३ ॥

*йаджñа-ші́шті́аші́нах сáнто, мучйáнте сарва-кілбішаіх.
бгуñджате те тв аггáм пāпā, йе пачантй āтма-кāраṇāt*

йаджñа — после йаджñи, жертвоприношения Господу; ші́шті́а-аші́нах — остатки вкушая; сантах — праведники; мучйáнте — освобождаются; сарва — от всех; килбишаіх — грехов и пороков; бгуñджате — едят; те — такие; ту — но; агхам — грех; пāпāх — грешники; йе — те, хто; пачанти — готовят; āтма-кāраṇāt — для себя.

Доброчесні душі споживають їжу, яку напередодні пропонують Господу в настрої офірування, і відтак — звільняються від усіх гріхів. А той, хто готує їжу задля власної втіхи, споживає тільки гріх.

3.14

अन्नाद्भवन्ति भूतानि पर्जन्यादन्नसम्भवः ।

यज्ञाद्भवति पर्जन्यो यज्ञः कर्मसमुद्भवः ॥ १४ ॥

*аннāд бгаванті бгūtāні, парджанйāд анна-самбгавах.
йаджñāд бгаваті парджанйо, йаджñах карма-самудбгавах.*

аннāт — благодаря пище; бгаванти — появляются; бгūtāни — живие существа; парджанйāт — из дождей; анна — пища; самбгавах — возникает; йаджñāт — благодаря йаджñе, жертвоприношению Господу; бгавати — происходят; парджанйах — дожди; йаджñах — а йаджñа, жертвоприношение Господу; карма — совершением предписанной діяльности; самудбгавах — порождается.

Їжа — основа тіл живих істот. Для появи їжі потрібен дощ, дощі йдуть завдяки принесенню жертв. А підстава жертвуванню — дія.

3.15

कर्म ब्रह्मोद्भवं विद्धि ब्रह्माक्षरसमुद्भवम् ।

तस्मात्सर्वगतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे प्रतिष्ठितम् ॥ १५ ॥

*карма брахмодбгавам віддгі, брахмāкшара-самудбгавам
тасмāт сарва-гатам брахма, нītйам йаджñе пратіштїхїтам*

карма — діяльність; брахма — в Ведах; удбгавам — берет начало; виддгі — знай, что; брахма — Веди; акшара — из непогрешимой Реальности; самудбгавам — возникли; тасмāт — поцьому; сарва-гатам — вездесущий; брахма — Дух; нītйам — всегда; йаджñе — в йаджñе, жертвоприношении Господу; пратіштїхїтам — присутствует.

Веди, джерелом яких є Акшара, духовна Реальність, закликають чинити дію. Тому знай, що всюдисущий Господь присутній у здійсненні Йому офірувань.

3.16

एवं प्रवर्तितं चक्रं नानुवर्तयतीह यः ।

अघायुरिन्द्रियारामो मोघं पार्थ स जीवति ॥ १६ ॥

*евам правартїтам чакрам, нāнувартайатїха йах.
агғайур індрійārāмо, моғгам пāртха са джїваті*

евам — таким образом; правартитам — установленному; чакрам — цикл; на — не; анувартайати — следует; иха — в этом мире; йах — тот, кто; агха-āйух — погрязший во грехе; індрійа-ārāмах — ради наслаждения чувств; могхам — напрасно; пāртха — Арджуна, син Пртхи; сах — он; джйивати — живет.

Арджуно! Хто нехтує цією, даною Всевишнім послідовністю причини та наслідку, веде гріховне життя, безглуздо гаючи час на чуттєві втіхи.

3.17

यस्त्वात्मरतिरेव स्यादात्मतृप्तश्च मानवः ।

आत्मन्येव च सन्तुष्टस्तस्य कार्यं न विद्यते ॥ १७ ॥

йас тв āтма-ратір ева сйād, āтма-трпташ ча māнавах .
ātманй ева ча сантуштас, тасйа кāрйам на відйате

йах — тот, хто; ту — однако; āтма-ратих — черпає блаженство всередині себе; ева — несомненно; сйāt — може бити; āтма-трптах — щаслив внутрішнім усвідомленням; ча — також; māнавах — людина; āтмани — свого Істинного «я»; ева — конечно; ча — також; сан-туштах — повністю задоволений; тасйа — для нього; кāрйам — обов'язностей; на — не; відйате — існує.

Немає обов'язку лише для того, хто усвідомив свою духовну природу та черпає радість у ній одній, адже він задоволений за будь-яких обставин.

3.18

नैव तस्य कृतेनार्थो नाकृतेनेह कश्चन ।

न चास्य सर्वभूतेषु कश्चिदर्थव्यपाश्रयः ॥ १८ ॥

наіва тасйа кртенāртхо, нāкртенеха кашчана
на чāsйа сарва-бгūтешу, кашчід артха-вйапāшрайах .

на — нет; ева — конечно; тасйа — для такого людинаа; кртена — діяльності; артхах — ціль; на — не; акртена — бездіяльності; иха — в цьому світі; кашчана — в будь-якому випадку; на — не; ча — також; асйа — для нього; сарва-бгūтешу — у інших живих істот; кашчит — для цього; артха — ціль; вйапāшрайах — шукати притулку.

Дія для такої людине не здобуток, а бездіяльність — не втрата. Жодне живе створіння цього світу не здатне вплинути на її поступ.

3.19

तस्मादसक्तः सततं कार्यं कर्म समाचर ।

असक्तो ह्याचरन्कर्म परमाप्नोति पूरुषः ॥ १९ ॥

*тасмāд асактах сататам, кārйам карма самāчара
асакто хй āчаран карма, парам āпноті пūрушах.*

тасмāт — поцьому; а-сактах — без привязанности; сататам — всегда; кārйам — предписание; карма — обов'язки; сам-āчара — совершенно исполняй; а-сактах — без привязанности; хи — так как; āчаран — исполняя; карма — долг; парам — высшего предназначения; āпноти — достигает; пурушах — людина.

Тому сумлінно виконуй свій обов'язок, не зважаючи на успіх чи невдачу. Адже самовіддане виконання обов'язків веде до свободи. (Справжня свобода — це положення чистої відданості, яка досягається за допомогою здійснення щиро безкорисливих дій.)

3.20

कर्मणैव हि संसिद्धिमास्थिता जनकादयः ।

लोकसङ्ग्रहमेवापि सम्पश्यन्कर्तुमर्हसि ॥ २० ॥

*кармаṇāва хі самсіддгім, āстхітā джанакāдайах.
лока-санграхам евапі, сампашйан картум архасі*

кармаṇā — исполнением долга; ева — лишь; хи — несомненно; сам-сиддгим — в совершенстве; āстхитāх — расположение; джанак-āдайах — царь Джанака и другие; лока-санграхам — на благо всего мира; ева — конечно; апи — також; сам-пашйан — принимая во внимание; картум — действовать; архаси — тебе следует.

Такі досвідченні мужі як цар Джанака досягли успіху (відданості) завдяки виконанню своїх обов'язків. Вважай на це, і виконуй свій обов'язок заради блага всього світу.

3.21

यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनः ।

स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते ॥ २१ ॥

*йад йад а́чараті шрештхас, тат тад еветаро джанах.
са йат прамāнам куруте, локас тад анувартате*

йат йат — как; а́чарати — ведет себя; шрештхас — великая личность; тат тад — так же; ева — конечно; итарах — обичные; джанах — люди; сах — он; йат — какой; прамāнам — стандарт; куруте — принимает; локах — люди всего мира; тат — цьому; анувартате — следуют.

Усе, що робить видатна людина, повторюють інші. Будь-яку істину, проголошену нею, приймає весь світ.

3.22

न मे पार्थास्ति कर्तव्यं त्रिषु लोकेषु किञ्चन ।

नानवाप्तमवाप्तव्यं वर्त एव च कर्मणि ॥ २२ ॥

*на ме пāртхāсті картавайām, трішу локешу кійчана
нāнавāптам авāптавайām, варта ева ча кармаṇі*

на — не; ме — для Меня; пāртха — Арджуна, син Пртхи; асти — существует; картавайām — обязанностей; тришу-локешу — во всех трех мирах вселенной; кійчана — никаких; на — нет; ан-авāптам — желаемого; ава-āптавайām — или необходимого; варте — Я занят; ева — несомненно; ча — також; кармаṇі — исполнением Моих обязанностей.

О сыну Прітхи! В жодному з трьох світів немає обов'язків для Мене. Там немає нічого, чого б Мені бракувало і до чого б Я прагнув. Однак, я продовжую діяти.

3.23

यदि ह्यहं न वर्तेयं जातु कर्मण्यतन्द्रितः ।

मम वर्त्मानुवर्तन्ते मनुष्याः पार्थ सर्वशः ॥ २३ ॥

*йаді хй ахам на вартейām, джāту кармаṇй атандрітах.
мама вартмāнувартанте, манушйāх пāртха сарвашāх.*

йади — якщо; *xi* — непременно; ахам — Я; на — не; вартейам — здійсню; *джātu* — одного разу; *кармані* — обов'язки; *атандритах* — добросовістно; *мама* — Моему; *вартма* — примеру; *ану-вартанте* — последують; *манушйāх* — все люди; *пāртха* — Арджуна, син Пртхи; *сарвашāх* — во всех отношениях.

О Партхо! Якби Я знехтував Своїми обов'язками, усі люди почали б наслідувати Мій приклад.

3.24

उत्सीदेयुरिमे लोका न कुर्या कर्म चेदहम् ।

सङ्करस्य च कर्ता स्यामुपहन्यामिमाः प्रजाः ॥ २४ ॥

утсїдейур іме локā, на курйāм карма чед ахам
санкарасйа ча картā сйāм, упаханйāм імāх праджāх.

утсїдейух — будут уничтожены; *име* — ети; *локāх* — мири; *на* — не; *курйāм* — исполню; *карма* — долг; *чет* — якщо; *ахам* — Я; *санкарасйа* — неблагочестивого населения; *ча* — також; *картā* — творцом; *сйāм* — стану; *упаханйāм* — уничтожу; *імāх* — всех етих; *праджāх* — потомков.

Якщо Я припиню виконувати Свої обов'язки, загинуть всі світи, адже кожен їх мешканець відмовиться виконувати власні. Я буду винуватцем їх занепаду, який розпочнеться з народженням розпусних нащадків.

3.25

सक्ताः कर्मण्यविद्वांसो यथा कुर्वन्ति भारत ।

कुर्याद्विद्वांस्तथासक्तश्चिकीर्षुर्लोकसङ्ग्रहम् ॥ २५ ॥

сактāх кармаṇй авїдвāмсo, йатхā курвантї бгāрата
курйāд відвāмс татхāсакташ, чїкїршур лока-сангграхам

сактāх — привязаний; *кармаṇи* — к діяльності; *а-видвāмсах* — невежда; *йатхā* — в точности как; *курванти* — совершает; *бгāрата* — Арджуна, потомок бгāрати; *курйāт* — должен исполнять долг; *видвāн* — мудрец; *татха* — подобно цьому; *а-сактах* — отрешенный; *чикїршух* — желая; *лока-сангграхам* — блага для всех людей.

Арджуно! Невігласи діють заради здобутків, а мудреці безкорисливо. Вони продовжують діяти, аби показати приклад іншим. (Вони відрізняються не характером дій, а своїм відношенням до своєї діяльності.)

3.26

न बुद्धिभेदं जनयेदज्ञानां कर्मसङ्गिनाम् ।

जोषयेत्सर्वकर्माणि विद्वान्युक्तः समाचरन् ॥ २६ ॥

*на буддгі-бгедам джанайед, аджһāнāм карма-сангінāм
джошайет сарва-кармāні, відвāн йуктах самāчаран*

на — не; *буддгі-бгедам* — смятение в умах; *джанайет* — должны создавать; *аджһāнāм* — среди невежественных людей; *карма* — к діяльності; *сангінāм* — привязанных; *йоджайет* — должны побуждать; *сарва* — все; *кармāни* — обов'язки; *видвāн* — обладающие знанням; *йуктах* — связанный с высшим миром; *сам-ā-чаран* — полностью исполнять.

Знавцю Вед не варто баламутити простих людей, прив'язаних до плодів своєї діяльності, та схилити їх недбало ставитися до своєї праці. Ба більше — вони мають безкорисливо діяти і цим заохочувати люд старанно виконувати свої обов'язки.

3.27

प्रकृतेः क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि सर्वशः ।

अहङ्कारविमूढात्मा कर्ताहमिति मन्यते ॥ २७ ॥

*пракртех крійамāнāні, гунаіх кармāні сарвашāх,
аханкāра-вімūdгāтмā, картāхам іті манйате*

пракртех — матеріальної природи; *крійамāнāни* — совершается; *гунаіх* — тремя гунами; *кармāни* — вся діяльність; *сарвашāх* — во всех отношениях; *аханкāра* — под влиянием ложного его; *вимūdдга-ātмā* — невежественний людина; *картā ахам* — «я — действующий»; *іти* — так; *манйате* — думает.

Насправді, будь-яку діяльність виконують три *гуни* матеріального світу (які подразнюють почуття). Однак невігласи під впливом хибного его вважають: «Я — виконавець дій».

3.28

तत्त्ववित्तु महाबाहो गुणकर्मविभागयोः ।

गुणा गुणेषु वर्तन्त इति मत्वा न सज्जते ॥ २८ ॥

*таттвавіт ту махā-бāхо, гуна-карма-вібгāгайох.
гуṇā гуṇешу вартанта, іті матвā на саджджате*

таттва-вит — постигший Істину; *ту* — но; *махā-бāхо* — о сильнорукий Арджуна; *гуна* — трема гунами природи; *карма* — любую діяльність; *вибгāгайох* — может различать; *гунах* — чуття; *гуṇешу* — в объектах чувств; *вартанте* — пребивают; *ити* — так; *матвā* — памятуя; *на* — не; *саджджате* — привязывается.

О дужорукий Арджуно! Хто збагнув істину, той знає, що всю діяльність чинять гуни матеріальної природи. Він усвідомив, що діяльність — це лише взаємодія почуттів із зовнішніми об'єктами. Він розуміє, що її наслідки жодним чином не зачіпають його.

3.29

प्रकृतेर्गुणसम्भूढाः सज्जन्ते गुणकर्मसु ।

तानकृत्स्नविदो मन्दान्कृत्स्नविन्न विचालयेत् ॥ २९ ॥

*пракртер гуна-саммūdгāх, саджджанте гуна-кармасу
тāн акртсна-відо мандāн, кртсна-він на вічāлайет*

пракртех — матеріальної природи; *гуна* — качествами; *сам-мūdдгāх* — обусловленние люди; *саджджанте* — привязанние; *гуна-кармасу* — к материалистичной діяльності; *тāн* — их; *а-кртсна-видах* — обладающих скудным знанням; *мандāн* — ленящихся задуматься; *кртсна-вит* — мудреци; *на* — не должны; *вичāлайет* — беспокоить.

Люди, причаровані матерією, стають рабами діяльності заради чуттєвих радостей. Однак, просвітленому мудрецю не варто турбувати цих нещасних невігласів, намагаючись переконати їх у вищих філософських істинах. (Радше йому належить заохочувати їх до безкорисливої діяльності, яка звільняє їх від зануреності у матерію).

3.30

मयि सर्वाणि कर्माणि सन्न्यस्याध्यात्मचेतसा ।

निराशीर्निर्ममो भूत्वा युध्यस्व विगतज्वरः ॥ ३० ॥

*майі сарвāні кармāні, саннийасйāдгйāтма-четасā
нірāшїр нїрмамо бгўтвā, йудгйасва вігата-джварах.*

майи — Мне; сарвāни — всю; кармāни — діяльність; саннийасйа — отрекшись от всього матеріального; адгйāтма-четасā — в понимании Висшей Истины; нир-āшйх — свободним от користи; нир-мамах — лишенним чуття собственничества; бгўтвā — став; йудгйасва — сражайся; вигата-джварах — ни о чем не беспокоясь.

Усвідомлюючи істину про те, що все відбувається за найсолодшою волею Господа, присвяти свої вчинки Мені. Перестань журитися, облиш думки про втрати та набудки, і — йди до бою!

3.31

ये मे मतमिदं नित्यमनुतिष्ठन्ति मानवाः ।

श्रद्धावन्तोऽनसूयन्तो मुच्यन्ते तेऽपि कर्मभिः ॥ ३१ ॥

*йе ме матам ідам нїтйам, анутїштханти мāнавāх.
шрāддгāванто 'насўйанто, мучйанте те 'пі кармабгїх.*

йе — те, хто; ме — Моим; матам — наставленням; идам — етим; нитйам — завжди; ану-тиштханти — регулярно следует; мāнавāх — люди; шрāддгā-вантах — с твердой верой; ан-асўйантах — без зависти; мучйанте — освобождаются; те — они; апи — також; кармабгїх — от рабства карми.

Хто вірить Моїм настановам, хто не має заздрощів і неухильно йде шляхом, який Я вказав, той розриває кайдани діяльності та її наслідків.

3.32

ये त्वेतदभ्यसूयन्तो नानुतिष्ठन्ति मे मतम् ।

सर्वज्ञानविमूढास्तान्विदधि नष्टानचेतसः ॥ ३२ ॥

*йе тв етад абгйасўйанто, нāнутїштханти ме матам
сарва-джнāна-вімўдгāмс тāн, віддгі наштāн ачетасах.*

йе — те; ту — но; етат — цьому; абги-асуйантах — завидующие; на — не; ану-тиштханти — следующие; ме — Моему; матам — учению; сарва — во всех областях; джһа — знания; ви-муддгāн — невежественных; тāн — их; виддги — знай; наштāн — обреченных; а-четасах — и обделенных розумом.

А хвальки, які зневажають Моє вчення — дурники, адже без нього вони приречені блукати у невігластві.

3.33

सदृशं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञानवानपि ।

प्रकृतिं यान्ति भूतानि निग्रहः किं करिष्यति ॥ ३३ ॥

садршāм чештате свасйāх, пракртер джһанавāн апі
пракртім йāнті бгūtāні, ніграхах кім карішйаті

садршāм — соответственно; чештате — действуют; свасйāх — своей собственной; пракртех — природе; джһана-вāн — учение мужи; апи — навіть; пракртим — своей природы; йāнти — следуют; бгūtāни — все живые существа; ниграхах — подавление; ким — что; карішйати — даст.

Навіть мудреці діють згідно зі своїми схильностями, бо кожна істота живе за своєю природою. Що ж буде, якщо придушувати цю природу?

3.34

इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थे रागद्वेषौ व्यवस्थितौ ।

तयोर्न वशमागच्छेत्तौ ह्यस्य परिपन्थिनौ ॥ ३४ ॥

індрійасйендрійасйāртхе, рāга-двешау вйавастхітау
тайор на вашāм āгаччхет, тау хй асйа паріпантхінау

індрійасйа — каждое чувство; індрійасйа — чувств; артхе — для объектов; рāга — привязанность; двешау — отторжение; вйавастхитау — устроено так; тайох — етих двух качеств; на — не; вашāм — власть; āгаччхет — подпадай под; тау — они оба; хи — так как; асйа — для духовного людинаа; пари-пантхинау — препятствия на пути.

Чуття однаково приваблюються об'єктами та бридяться їх. Однак духовному шукачу не варто керуватися цими поштовхами, для нього вони найгірші вороги.

3.35

श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ।
स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः ॥ ३५ ॥

*ш́рейāн сва-дгармо вігунах, пара-дгармāт сванушт́хитāт
сва-дгарме нідганам ш́рейах, пара-дгармо бгайāвахах.*

ш́рейāн — лучше; сва-дгармах. — свой собственный долг; вігунах. — с недостатками; пара-дгармāт — чем чужие обов'язки; су-анушт́хитāт — в совершенстве; сва-дгарме — в исполнении своего долга; нідганам — навіть смерть; ш́рейах. — благо; пара-дгармах. — чужой долг; бгайā-āвахах. — таит опасность.

Краще недосконало виконувати своє призначення, аніж бездоганно чуже. Безпечніше погодитися на смерть, виконуючи свої обов'язки, аніж обрати чужий шлях.

Коментар

Вічна, пречудова, від природи властива *дгарма* (призначення, обов'язок, природа) душі — це чиста відданість Адгокшаджі, трансцендентному Господу. Тому, якщо людина намагається виконувати своє призначення, навіть недосконала спроба буде перевершувати будь-які здобутки «добрих» справ в межах матеріальних *гун* природи, які передбачають низку дій і схильностей, чужих природі душі. Тому навіть якщо смерть стукає у двері людині, яка практикує таку відданість у піднесеному колі святих, то буде для неї великим благом. Однак чинити добрі справи, роблячи будь-що, що не містить відданості Богу (*двітійабгінівеша*) буде невіглаством та означатиме «слідувати чужому шляху», то буде *бгайāвахах*, перешкода в духовних пошуках.*

**бгайāм двітійāбгінівешāтах сйад
ішад апетасйā віпарйайо 'смртіх.
тан мāйайāто будга āбгаджет там
бгактйāікайешāм гуру-деватāтмā*

"Людина з проникливим розумом вірно та цілеспрямовано служитиме своєму Господу, Який для неї буде вчителем та найближчим другом. А ті ж, хто відвертається від Господа, забули свою справжню сутність, адже вони керуються хибним его і вважають, що вони і є тіло. Їх свідомість живе другорядними, земними, справами, їх постійно переймає страх про своє тлінне тіло, про забаганки якого вони постійно дбають." (Бгаґ. 11.2.37)]

3.36

अर्जुन उवाच

अर्थ केन प्रयुक्तोऽयं पापं चरति पुरुषः ।

अनिच्छन्नपि वाष्पेय बलादिव नियोजितः ॥ ३६ ॥

арджуна увāча

атха кена прайукто 'йам, пāпам чараті пūрушах.

аніччханн апі вāршнейа, балāд іва нійоджітах.

арджунах. — Арджуна; увāча — сказав; атха — тоді; кена — чем; пра-йуктах. — побуждаемый; айам — он; пāпам — греховные поступки; чарати — совершают; пūрушах. — человек; ан-иччхан — против желания; апи — даже; вāршнейа — о потомок династии Вршни; балāт — некоей силой; ива — словно; ни-йоджитах. — принужденный.

Арджуна запитав:

О нащадку Врішні! Яка сила примушує людину грішити, ніби всупереч власному бажанню?

3.37

श्री भगवानुवाच

काम एष क्रोध एष रजोगुणसमुद्भवः ।

महाशनो महापाप्मा विद्ध्येनमिह वैरिणम् ॥ ३७ ॥

шрї-бгагавāн увāча

kāma eṣa krodha eṣa, rajoguṇa-samudbhavaḥ.

maḥā-śāno maḥā-pāpmā, viddhy eṇam iha vaṛiṇam

шрї бгагавāн — Всевишній; увāча — сказав; kāmāх. — бажання насолоджуватися об'єктами почуттів; ешах. — це; кродгах. — гнів; ешах. — це; раджо-гуна — из страсти; самудбгавах. — рождение; маḥā-ашāнах. — ненасытные; маḥā-pāpmā — необычайно

греховние; *виддги* — знай; *енам* — ети пороки; *иха* — в цем мире; *ваиринам* — величайшие враги.

Всевишній відповів:

Арджуно! То жага насолодитися земними принадами, а також гнів, який з нього випливає, кидають людину чинити гріх. Гнів, який породжує *гуна* пристрасті — то вкрай ненаситний, дуже злий, найлютіший у цьому світі ворог живій істоті.

3.38

धूमेनाव्रियते वह्निर्यथादर्शो मलेन च ।

यथोल्बेनावृतो गर्भस्तथा तेनेदमावृतम् ॥ ३८ ॥

дгүменāврийате вахнір, йатхāдаршó малена ча
йатхолбенāврто гарбгас, татхā тенедам āвртам

дгүмена — димом; *ā-врийате* — покривається; *вахних* — огонь; *йатхā* — як; *āдаршāх* — зеркало; *малена* — пилью; *ча* — так же; *йатхā* — як; *улбена* — в чреве; *ā-вртах* — скрит; *гарбгах* — зародиш; *татхā* — так же; *тена* — вождедением; *идам* — це знання; *ā-вртам* — покрито.

Подібно до того, як дим ледь приховує вогонь, як пил шаром вкриває дзеркало, а лоно матері надійно ховає в собі дитя, так само бажання затьмарюють свідомість живій істоті в залежності від *гуни* матеріальної природи (умиротвореність, пристрасть, невігластво).

3.39

आवृतं ज्ञानमेतेन ज्ञानिनो नित्यवैरिणा ।

कार्मरूपेण कौन्तेय दुष्पूरेणानलेन च ॥ ३९ ॥

āвртам джñāна́м етена, джñāні́но ні́тйа-ваірі́ṇā
kāма-рү́пеṇа каунте́йа, душпӯреṇāналена ча

ā-врта — покрито; *джн̄āнам* — знання; *етена* — етим; *джн̄āнинах* — навіть учених мужей; *нит̄йа* — извечним; *ваириṇā* — врагом; *кāма* — вожделения; *рūпена* — принявшем форму; *каунтейа* — Арджуна, син Кунт̄і; *дух-пūрена* — ненаситному; *аналена* — подобно огню; *ча* — також.

Сину Кунт̄і! Знай, що знання, оповите прагненням задовольняти бажання — одвічний ворог мудреця. Воно наче ненаситний вогонь (якому ніколи не буде вдосталь масла).

3.40

इन्द्रियाणि मनो बुद्धिरस्याधिष्ठानमुच्यते ।

एतैर्विमोहयत्येष ज्ञानमावृत्य देहिनम् ॥ ४० ॥

індрійāṇі мано буддг̄ір, асйāдг̄ішт̄хāнам учйате
*етаі*р вімохайатй еша, *джн̄āнам āврт̄йа* дехінам

індрійāṇі — чуття; *манах* — ум; *буддг̄іх* — розум; *асйа* — цього вожделения; *адг̄ішт̄хāнам* — место перебування; *учйате* — говориться; *етаих* — через чуття, ум и розум; *ви-мохайати* — вводит в полное заблуждение; *ешах* — оно; *джн̄āнам* — знання; *ā-врт̄йа* — покривая; *дехинам* — воплощенного существа.

Мудрі кажуть, що пристанками, в яких живе пожадливість, є чуття, ум та розум. За їх допомогою пожадливість спотворює сприйняття втіленої у плоті живої істоти, та вводить її в оману.

3.41

तस्मात्त्वमिन्द्रियाण्यादौ नियम्य भरतर्षभ ।

पाप्मानं प्रजहि ह्येनं ज्ञानविज्ञाननाशनम् ॥ ४१ ॥

тасмāт твам *індрійāṇй āдау*, *нійамйа* бгаратаршабга
пāпмāнам праджахі хй енам, *джн̄āна-віджн̄āна-нāшāнам*

тасмāт — поцьому; *твам* — ти; *індрійāṇі* — чуття; *āдау* — вначале; *нійамйа* — обуздав; *бгаратаршабга* — Арджуна, благороднейший из потомков бг̄арати; *пāпмāнам* — воплощение греха; *праджахи* — уничтожь; *хи* — непременно; *енам* — це вожделение; *джн̄āна* — мирское знання; *виджн̄āна* — духовное знання; *нāшāнам* — разрушающего.

Тому, о шляхетний Бгарато, опануй свої чуття та назавжди подолай це втілення гріха — пожадливість. Адже воно затьмарює розум і позбавляє можливості досягнути духовні знання.

3.42

इन्द्रियाणि पराण्याहुरिन्द्रियेभ्यः परं मनः ।

मनसस्तु परा बुद्धिर्यो बुद्धेः परतस्तु सः ॥ ४२ ॥

індрійāні парāні āхур, індрійебгйах парам манах.

манасас ту парā буддгір, буддгех йах паратас ту сах.

індрійāни — чуття; *парāни* — вище их об'єктів; *āхур* — утверджують, що; *індрійебгйах* — превосходящий чуття; *парам* — вище; *манах* — ум; *манасах* — ума; *ту* — но; *парā* — вище; *буддгех* — розум; *буддгех* — розума; *йах* — та, хто; *паратах* — вище; *ту* — но; *сах* — душа.

Мудрі кажуть, що матерія поступається чуттям, чуття поступаються уму, ум перевершує розум, а душа займає найвище місце, ген вище розуму.

3.43

एवं बुद्धेः परं बुद्ध्वा संस्तभ्यात्मानमात्मना ।

जहि शत्रुं महाबाहो कामरूपं दुरासदम् ॥ ४३ ॥

евам буддгех парам буддгвā, самстабгйāтмāнам āтманā

джахі шāтрум махā-бāхо, кāма-рūпам дурāсадам

евам — таким образом; *буддгех* — розум; *парам* — тем, що вище; *буддгвā* — розума; *самстабгйā* — укрепи; *āтмāнам* — ум; *āтманā* — постиженням душі, свого «я»; *джахи* — знищ; *шāтрум* — ворога; *махā-бāхо* — сильнорукий Арджуна; *кāма-рūпам* — в формі вожделення; *дурāсадам* — нестерпно небезпечного.

О дужорукий Арджуно! Тепер ти знаєш, що душа вища за розум, і нехай це знання зміцнить його, аби він заспокоїв ум, і ти рішуче подолав цього надзвичайно грізного ворога — пожадливість.